

شاخص‌های سبک مایرز-بریگز، هوش هیجانی و عملکرد تحصیلی در دانشجویان

مرتضی امیدیان^{۱*}، مریم خوشکام^۲^۱ گروه روانشناسی، دانشگاه یزد^۲ کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دانشگاه یزد

چکیده

توجه به هوش هیجانی به عنوان یک متغیر اثرگذار در روابط بین فردی در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است. از سوی دیگر ویژگی و سبک‌های فکری و شخصیتی به عنوان ابزاری برای دسته‌بندی افراد به منظور انتخاب‌های متناسب در شغل و ازدواج نیز مورد توجه قرار گرفته است. هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه شاخص‌های سبک مایرز بریگز با هوش هیجانی و عملکرد تحصیلی بود. به این منظور ۲۷۱ دانشجوی کارشناسی ارشد به صورت تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند و پرسشنامه شاخص سبک مایرز بریگز و آزمون هوش هیجانی را تکمیل کردند. به علاوه معدل دانشجویان در آخرین ترم تحصیلی به عنوان شاخص عملکرد تحصیلی در نظر گرفته شد. نتایج نشان داد سبک‌های برون‌گرایی/ درون‌گرایی، قضاوتی/ ادراکی و تفکری/ احساسی، هوش هیجانی را پیش‌بینی کردند. و سبک‌های برون‌گرایی/ درون‌گرایی، حسی/ شهودی و هوش هیجانی عملکرد تحصیلی را پیش‌بینی کردند. بنابراین در پیش‌بینی عملکرد تحصیلی دانشجویان باید به نقش عوامل دیگر توجه شود. ولی در رابطه با هوش هیجانی نقش شاخص‌های مطرح شده تا حدودی مناسب است.

کلیدواژه‌ها: شاخص سبک مایرز بریگز؛ هوش هیجانی؛ عملکرد تحصیلی؛ دانشجویان

مقدمه

عملکرد تحصیلی به عنوان شاخصی از کارکرد افراد و نظام آموزشی همواره مورد توجه بوده است. نظام آموزش عالی و دانشجویان از این امر مستثنی نبوده و در سال‌های اخیر در پژوهش‌های مختلف به بررسی نقش عوامل اثرگذار بر عملکرد تحصیلی دانشجویان توجه شده است (شکری و همکاران، ۱۳۸۵، قویدل و همکاران، ۱۳۸۹ و شعاع کاظمی و مؤمنی جاوید، ۱۳۸۸). در گذشته بخش وسیعی از عملکرد تحصیلی به تفاوت‌های فردی ناشی از توانایی شناختی افراد مانند هوش و استعداد نسبت داده می‌شد و نقش عوامل دیگر نادیده گرفته شده است (آکرمن و هگستید، ۱۹۹۷). بنابراین توجه به نقش عوامل شناختی در عملکرد تحصیلی به تنهایی کافی نیست و لزوم توجه به متغیرهای شخصیتی و هوش هیجانی بیش از گذشته احساس می‌شود (آکانو و پانون، ۲۰۰۷ و رنسل، ۲۰۰۹).

پژوهشگران به این نتیجه رسیده‌اند که پیشرفت تحصیلی پیامد هوش فردی و امکانات سخت افزاری محیطی به تنهایی نیست، بلکه جنبه‌های روانشناختی افراد مانند رگه‌های شخصیت و هوش هیجانی نیز ممکن است در این زمینه اثرگذار باشد (بوساتو و همکاران، ۲۰۰۰). هوش هیجانی به عنوان یک متغیر اثرگذار در این رابطه مورد توجه قرار گرفته است. در این رابطه بخشی از هوش هیجانی توسط تیپ‌های شخصیت تبیین می‌شود و این موضوع که چه بخش‌هایی از شخصیت می‌تواند هوش هیجانی را تحت تأثیر قرار دهد و اثرات آن را کاهش یا افزایش دهد مورد علاقه پژوهشگران است (بار-آن، ۲۰۰۶). بنابراین توجه به نقش ویژگی‌های شخصیتی در هوش هیجانی نیز مورد توجه روزافزون است و شماری از پژوهشگران به این موضوع پرداخته‌اند (مایلین و همکاران، ۲۰۰۹، شکبیا و همکاران، ۱۳۸۶ و بشارت، ۱۳۸۶).

تیپ‌های مایرز-بریگز با داشتن پشتوانه‌ای قوی و مبتنی بر نظریه شخصیت کارل گوستاو یونگ در سال ۱۹۲۰ توسط سازندگان آن تهیه گردید. این تیپ‌ها دارای چهار محور دو قطبی است که مشتمل بر برون‌گرایی- درون‌گرایی، حسی- شهودی، فکری- احساسی و قضاوتی- ادراکی است که در مجموع ۱۶ تیپ را بررسی می‌کند و یک تیپ چهار حرفی را برای فرد تعیین می‌کند (هاراسیم و همکاران^۱، ۱۹۹۵). با وجود این که برای بیش از سه دهه تیپ‌های مایرز بریگز و هوش هیجانی از متداولترین ابزارهای تحقیق در پیشرفت‌های فردی و حوزه مدیریت بوده است ولی توجه کمی به مطالعات در باره رابطه احتمالی این دو جلب شده است (مایلین و ۲۰۰۹). کیم و همکاران (۲۰۰۵) با استفاده از نسخه کره‌ای تیپ‌های مایرز بریگز در دانشجویان کره‌ای نشان دادند که سبک قضاوتی در مقایسه با سبک ادراکی از عملکرد تحصیلی بالاتری برخوردار بودند و در سایر سبک‌ها تفاوت معنی‌داری به دست نیامد. این پژوهش نشان داد که تیپ‌های مایرز بریگز می‌تواند بخشی از عملکرد تحصیلی را تبیین کند. در ایران بیشتر مطالعات مربوط به بررسی نقش تیپ‌های شخصیت در عملکرد تحصیلی از ابزارهای دیگری مانند آزمون نئو و ۵ عامل بزرگ شخصیت استفاده شده است. چنانچه شکری و همکاران (۱۳۸۶) نشان دادند که صفات برون‌گرایی (۵۵ درصد) و روان‌نژند خوبی (۳ درصد) از آزمون پنج عامل شخصیتی توانستند سهمی معنی‌دار از عملکرد تحصیلی دانشجویان را تبیین کنند. در مطالعه‌ای دیگر دردانش‌آموزان با استفاده از همین ابزار مشخص گردید که روان‌نژند خوبی و وظیفه‌شناسی حدود ۹ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی را تبیین می‌کند (آتش‌افروز و همکاران، ۱۳۸۷). از سوی دیگر در بررسی رابطه هوش هیجانی با عملکرد تحصیلی مشکوه (۱۳۹۰) نشان داد که این رابطه مثبت و معنی‌دار است. بشارت (۱۳۸۵) نیز نشان داد که هوش هیجانی رابطه مثبت و معنی‌داری با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مقطع پیش‌دانشگاهی دارد.

بررسی نقش تیپ‌های شخصیتی در هوش هیجانی نیز مورفی (۲۰۰۶) نشان داد که سبک شهودی با هوش هیجانی بالا رابطه معنی‌دار داشت و سایر سبک‌ها رابطه معنی‌داری نداشتند. در مطالعه‌ای دیگر روی مدیران، مایلین و همکاران (۲۰۰۹) نشان دادند که سبک برون‌گرا و سبک احساسی با هوش هیجانی روابط مثبت و معنی‌داری

* e-mail: m.omidian@yazd.ac.ir

شاخص‌های سبک مایرز-بریکز، هوش هیجانی و عملکرد تحصیلی در دانشجویان

با هوش هیجانی داشتند. در ایران ملا تقی (۱۳۸۹) با استفاده از آزمون ۵ عاملی شخصیت و هوش هیجانی بار-آن در کارکنان کارخانه سایپا نشان داد که تمام ۵ عامل رابطه معنی دار دارند که روان نژند گرای رابطه منفی و ۴ عامل دیگر رابطه مثبت داشتند. شکبیا و همکاران (۱۳۸۶) با استفاده از تیپ نمای مایرزبریکز و هوش هیجانی در کارکنان ستادی دانشگاهی نشان دادند که تیپ های درونگرا و فکری با کاهش هوش هیجانی همراه بود و برونگرایی و شهودی بودن با افزایش هوش هیجانی همراه بود. بنابراین با توجه به ضرورت شناسایی عوامل غیر شناختی مرتبط با عملکرد تحصیلی به ویژه در دانشجویان از یک سو و کمبود پژوهش‌هایی که در آنها از تیپ نمای مایرز بریکز استفاده شده است، پژوهش حاضر به دنبال بررسی نقش تیپ های مایرز بریکز و هوش هیجانی بر عملکرد تحصیلی از یک سو و نقش تیپ های شخصیتی بر هوش هیجانی از سوی دیگر بود.

روش

شرکت کنندگان

شرکت کنندگان در این پژوهش دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه یزد بودند. این گروه در زمان مطالعه ۹۱۵ نفر بودند و با استفاده از جدول مورگان حجم نمونه ۲۷۱ نفر برآورد گردید. این افراد به صورت تصادفی طبقه ای بر اساس حجم دانشجویان در هر رشته و تعیین درصد افراد و حجم نمونه در هر رشته تعیین شدند، پس از آن با توجه به جدول اعداد تصادفی از فهرست دانشجویان آن رشته انتخاب شدند.

ابزار

پرسشنامه هوش هیجانی بار-آن (۱۹۸۰): که در ایران توسط سموعی (۱۳۸۳) ترجمه و اعتبار یابی گردید. روایی ابزار با استفاده از مصاحبه به منظور ارزیابی و نمره گذاری آن و همبستگی نتایج مصاحبه با پرسشنامه تأیید گردید و به علاوه همبستگی درونی خرده مقیاس ها با کل آزمون از ۰/۵ تا ۰/۸ گزارش شده است، که همگی در سطح $p < 0/001$ معنی دار بود. اعتبار آن با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۳ گزارش شده است. به منظور اندازه گیری تیپ شخصیتی از شاخص سبک مایرز-بریکز فرم IM استفاده گردید. این آزمون توسط عابدینی و فاتحی (۱۳۸۸) ترجمه و روایی محتوایی آن با ترجمه مجدد به انگلیسی و اجرا ی مجدد تأیید گردید. به علاوه همسانی درونی آن بین ۰/۷۱ تا ۰/۸۴ گزارش شده است. ضرایب اعتبار با روش آلفای کرونباخ در چهار مقیاس آن بین ۰/۶۳ تا ۰/۹۳ گزارش شده است. عملکرد تحصیلی شرکت کنندگان بر اساس معدل کل آنها از آموزش دانشگاه به دست آمد و به عنوان متغیر عملکرد تحصیلی در نظر گرفته شد.

شیوه ی اجرا

ابتدا با مراجعه به آموزش دانشگاه آمار دانشجویان اخذ گردید. و پس از انتخاب افراد شرکت کننده پرسشنامه ها در اختیار آنها قرار گرفت. ابتدا هدف از پژوهش در یک مقدمه برای آنها شرح داده شد. خوشبختانه چون دانشجویان ارشد درگیر پژوهش بودند از این نظر همکاری خوبی داشتند. از دانشجویان درخواست شد که شماره دانشجویی خود را روی پرسشنامه ها بنویسند تا هم امکان مراجعه برای دریافت نتایج آزمون فراهم شود و هم امکان اخذ معدل از آموزش دانشگاه به دست آید. آگاهی از نتایج به عنوان روشی برای جلب مشارکت بیشتر به کار گرفته شد. این موضوع به جهت ضرورت اخذ معدل ضروری بود که با قول محرمانه بودن نتایج عملی گردید. روش آماری مورد استفاده رگرسیون چند متغیری با استفاده از نرم افزار SPSS بود.

نتایج

جدول ۱

یافته های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
برونگرایی-درونگرایی	۱۱/۶۵	۴/۷۳	۰	۲۱
حسی-شهودی	۱۳/۸۵	۴/۳۰	۰	۲۴
فکری-احساسی	۱۲/۵۵	۰/۶۴۹	۰	۲۴
قضاوتی-ادراکی	۱۴/۷۵	۵/۵۴	۰	۲۲
هوش هیجانی	۳۷۸/۵۲	۴۶	۲۰۲	۵۰۸

نمره بالا در مقیاس برونگرایی-درونگرایی نشانه برونگرایی، در حسی-شهودی نشانه حسی بودن، در تفکری-شهودی نشانه سبک تفکری و در قضاوتی-ادراکی به نفع قضاوتی است. به منظور پیش بینی هوش هیجانی توسط متغیرهای چهارگانه شاخص های مایرز-بریکز تحلیل رگرسیون چندگانه با روش همزمان به عمل آمد که در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲

متغیر مستقل	R	مجذور R	F	بنای استاندارد	t	P
برونگرایی-درونگرایی	۰/۵۱۱	۰/۲۶۱	۳۱/۴۴	۰/۴۴۱	۸/۱۹۵	۰/۰۰۰
فکری-احساسی				۰/۱۸۱	۳/۱۶۴	۰/۰۰۲
قضاوتی-ادراکی				۰/۲۵۱	۴/۴۱۲	۰/۰۰۰

همان گونه که در جدول ۲ مشاهده می شود، ۲۶ درصد از واریانس هوش هیجانی توسط متغیرهای برونگرایی-درونگرایی، فکری-احساسی و قضاوتی-ادراکی تبیین می شود. با توجه به (۰/۴۴، ۰/۱۹، CI) و $P < ۰/۰۰۱$ ، $F(۳, ۲۶۶) = ۳۱/۴۴$ ، فرضیه تأیید می گردد. تحلیل مشابهی برای پیش بینی عملکرد تحصیلی با اضافه کردن متغیر هوش هیجانی به عنوان متغیر پیش بین انجام شد که نتایج در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳

متغیر مستقل	R	مجذور R	F	بنای استاندارد	t	P
برونگرا-درونگرا	۰/۲۷۰	۰/۰۷	۶/۹۷۶	۰/۱۴۲	۲/۲۳	۰/۰۲۶
حسی-شهودی				-۰/۱۴۷	۲/۴۹	۰/۰۱۳
هوشی-هیجانی				۰/۱۳۴	۲/۱۱	۰/۰۳۶

همان گونه که در جدول ۳ ملاحظه می شود، متغیرهای برونگرایی-درونگرایی، حسی-شهودی و هوش هیجانی در معادله رگرسیون با روش ENTER وارد معادله شدند. ۷ درصد از واریانس عملکرد تحصیلی توسط این متغیرها تبیین می شود. با توجه به (۰/۱۶، ۰/۰۲، CI) و $P < ۰/۰۱۳$ ، $F(۴, ۲۶۵) = ۶/۹۷۶$ ، این فرضیه نیز تأیید می شود.

بحث

نتایج این پژوهش نشان داد که شاخص های برونگرا-درونگرا، فکری-احساسی و قضاوتی-ادراکی در پیش بینی و تبیین هوش هیجانی نقش معنی داری دارند. تمامی ضرایب بتا مثبت هستند و نشان می دهند که نمره بیشتر در برونگرایی، فکری و قضاوتی با هوش هیجانی بیشتر همراه است. نتایج این پژوهش از نظر وجود رابطه بین سبک های شخصیتی و هوش هیجانی با پژوهش های مورفی (۲۰۰۶)، مایلن و همکاران (۲۰۰۷)، ملاتقی (۱۳۸۹) و شکبیا و همکاران (۱۳۸۶) مشابه است ولی از نظر نوع متغیرهای اثرگذار متفاوت است. در پژوهش مورفی تنها سبک شهودی و در پژوهش مایلن و همکاران سبک های برونگرا و حسی نقش مثبت و معنی داری داشتند. در پژوهش شکبیا برونگرایی و فکری با کاهش هوش هیجانی همراه بود. براین اساس در ویژگی برونگرایی نتایج با پژوهش مایلن و شکبیا مشابه است و در ویژگی فکری با پژوهش شکبیا متضاد است. زیرا در این پژوهش افزایش نمره در سبک فکری با هوش هیجان بیشتر همراه است ولی در پژوهش شکبیا با کاهش هوش هیجانی همراه است. نتایج با پژوهش مورفی از نظر نوع متغیر اثرگذار هماهنگی نداشت. در پژوهش ملاتقی که از ابزار متفاوتی برای سنجش ویژگی شخصیت استفاده کرده بودند، نیز ویژگی برونگرایی، وظیفه شناسی، انعطاف پذیری و سازگاری رابطه مثبت داشتند. بنابراین در اغلب پژوهش ها نقش برونگرایی برجسته است. این نتایج نشان می دهد که ممکن است پیش بینی از گروهی تا گروه دیگر متفاوت باشد ولی در عین حال در یک ویژگی ممکن است در اغلب گروهها شباهت وجود داشته باشد. در پیش بینی عملکرد تحصیلی نتایج نشان داد که برونگرایی و هوش هیجانی به صورت مثبت و شهودی بودن به صورت معکوس با عملکرد تحصیلی رابطه داشتند. به طور کلی سهم واریانس تعیین شده توسط این متغیرها ۷ درصد بود. این نتایج دیدگاه اکاتر و پانونن، ۲۰۰۷ و رنسدل، ۲۰۰۹ را که نقش هوش هیجانی و ویژگی های شخصیتی در عملکرد تحصیلی مورد توجه قرار دادند مورد تأیید قرارداد. از نظر پیش بینی نقش شاخص های مایرز-بریگز در عملکرد تحصیلی با نتایج پژوهش کیم (۲۰۰۵) در کره مشابه است. در پژوهش کیم تنها سبک قضاوتی در پیش بینی عملکرد تحصیلی اثر داشت که در این پژوهش دو سبک برونگرا و حسی با عملکرد رابطه داشتند. البته هرچه نمره حسی بودن بیشتر باشد با توجه به بنای منفی عملکرد تحصیلی ضعیف تر می شود. از سوی دیگر با پژوهش مشکوه (۱۳۹۰) و بشارت (۱۳۸۵) که رابطه هوش هیجانی با عملکرد تحصیلی را مثبت و معنی دار ارزیابی کردند، هم جهت است. این پژوهش نتایج پژوهش شکری و همکاران (۱۳۸۶) و آتش افروز و همکاران (۱۳۸۷) که از آزمون شخصیتی نئو استفاده کردند، از نظر نقش ویژگی های شخصیتی در عملکرد مشابه هستند، هرچند در این دو پژوهش روان نژند گرایی، برون گرایی و وظیفه شناسی نقش معنی داری در پیش بینی داشتند که در پژوهش حاضر نیز برونگرایی نقش معنی داری داشت. به نظر می رسد برونگرایی در تمام پژوهش ها نقش معنی داری داشته باشد. ولی نقش عوامل شخصیتی در پژوهش های قبل نیز از ۹ درصد بیشتر گزارش نشده است. به عبارت دیگر ویژگی های شخصیتی در صد کمی از عملکرد تحصیلی را تبیین می کنند و این شاید به دلیل همبستگی آنها با ویژگی های شناختی و هوش باشد. توصیه می شود در پژوهش های آینده از متغیرهای ترکیبی شخصیتی و شناختی و انگیزشی استفاده شود. در پژوهش حاضر نتایج تنها قابلیت تعمیم در دانشجویان ارشد دانشگاه را دارد، که از محدودیت های این پژوهش است.

منابع

آتش افروز، بهروز، پاکدامن، شهلا و عسکری، علی (۱۳۸۷). ارتباط بین پنج رگه شخصیتی و پیشرفت تحصیلی. فصلنامه روانشناسی و علوم تربیتی، ۱۶، ۳۶۷-۳۷۶.

- بشارت، محمدعلی (۱۳۸۵). بررسی رابطه هوش هیجانی با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان. *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۲(۳)، ۷۳-۸۴.
- سموعی، راحله (۱۳۸۱). ترجمه و هنجار یابی *آزمون هوش هیجانی بار-آن*. تهران: مؤسسه تحقیقاتی علوم رفتاری سینا.
- شعاع کاظمی، مهرانگیز و مؤمنی جاوید، مهرآور (۱۳۸۸). رابطه هوش هیجانی و ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان دختر رشته‌های تربیت بدنی و علوم تربیتی. *فصلنامه روانشناسی و دین*، ۲(۴)، ۱۰۱-۱۱۸.
- شکری، امید، کدیور، پروین، فرزاد، ولی‌الله، سنگری، علی اکبر و غنایی، زیبا (۱۳۸۵). نقش رگه‌های شخصیت و سبک تفکر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان: ارائه مدل‌های علی. *فصلنامه روانشناسان ایرانی*، ۲(۷)، ۲۱۹-۲۳۵.
- شکری، امید، کدیور، پروین، مولایی، محمد، غنایی، زیبا، نقش، زهرا و دانش‌پور، زهره (۱۳۸۶). صفات شخصیت، استرس تحصیلی و عملکرد تحصیلی. *فصلنامه مطالعات روانشناختی*، ۳(۳)، ۲۵-۴۸.
- شکیبا، ش.، فتی، ل. و اصغر نژاد، ف. و علی اصغر (۱۳۸۷). رابطه تیپ‌های روانشناختی و هوش هیجانی اجتماعی: نکاتی کاربردی در باره ارتقای هوش هیجانی. *فصلنامه روانشناسی کاربردی*، ۲(۴)، ۶۰۷-۶۲۵.
- قوبدل، حسین، علی‌ا قدم، اصغر و آقا زاده، رستم (۱۳۸۹). تأثیر تعاملی ویژگی‌های شخصیتی و یادگیری خودنظم‌داده شده بر عملکرد تحصیلی دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاه آزاد اسلامی و پیام نور واحد ماکو. *اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی*، ۵(۲)، ۱۴۳-۱۶۵.
- مشکوه، مریم (۱۳۹۰). رابطه بین هوش هیجانی و موفقیت تحصیلی. *مجله فناوری و آموزش*، ۵(۳)، ۲۰۱-۲۰۴.
- ملاطقی، مریم (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین هوش هیجانی و ابعاد شخصیت در بین کارمندان سایپا آذین. پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج.
- Ackerman, P. L. & Heggestad, E. D. (1997). Intelligence, personality and interest: Evidence for overlapping traits. *Psychological Bulletin*, 2(2), 219-245.
- Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (EIS). *Psychotema*, 18, 13-25.
- Busato, V. V., Prints, F. J., Elshout, J. J. & Hamaker, C. (2000). Intelligence ability, learning style, achievement motivation and academic success of psychology students in higher education. *Personality and individual differences*, 29, 1057-1068.
- Kim, S., Kim, J. & Hur, Y. (2005). A proposal on educational method of studying by comparing medical students' personality types and class achievement. *Korean journal medical education*, 17(2), 107-120.
- Murphy, Elizabeth. (2006). Finding Emotional Intelligence My Way. *Bulletin of Psychological Type*, 29(3), 26-27.
- Myleen, M., Leary, M., Reilly, M. D. & Brown, F. W. (2009). A study of personality preferences and emotional intelligence. *Leadership & Organization Development Journal*, 30(5), 421-434.
- O' Conner, T. P. & Paunonen S. V. (2007). Big five personality predictor of post-secondary academic performance. *Personality and Individual Differences*, 43, 971-990.